

מחלוקת רבי יוחנן בן נורי וחכמים לגבי קיטניות

חֲפֵק א - הַטְּעָמִים הַמְּפֹרָשִׁים

שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תנג סעיף א

אלו דברים שיוצאים בהם ידי חובת מצה, בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשבולת שועל ובשיפון, (והמנהג ליקח לכתחלה חטים), (מהרי"ל), אבל לא באורז ושאר מיני קטניות, וגם אינם באים לידי חימוץ ומותר לעשות מהם תבשיל. הגה: ויש אוסרים (טור והגהות מיימוני פ"ה ומרדכי פ' כל שעה). והמנהג באשכנז להחמיר, ואין לשנות. מיהו פשוט לאין אוסרים דליעבד אם נפלו תוך התבשיל. וכן מותר להלליק בשמנים הנעשים מהם, ואין אוסרים אם נפלו לתוך התבשיל. וכן מותר להשהות מיני קטניות בבית (ת"ה ס"י ק"ג), וזרע אקליז"א (מהרי"ל) ואני"ס אלונינדר אין מיני קטניות, ומותר לאכלן בפסח, כן נ"ל.

ט"ז אורח חיים סימן תנג

ויש אוסרין. הטעם בטור לפי שמיני חטין מתערבין בהם, ובסמ"ק כ' הטעם כיון שראוי לעשות עיסה מהן אתי לאחלופי בשאר עיסה של חמץ. וכ"ז איננה אלא חומרא בעלמא ואין לשנות מפני שנהגו כך.

חֲפֵק ב - פֶּסַח סוּלְיֹת הַמֵּאֲרָא מֵרִישׁ לַחֶמֶץ

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף לה עמוד א

משנה. אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: בחטים, בשעורים, בכוסמין, ובשיפון, ובשיבולת שועל... גמרא. ... הני - אין, אורז ודוחן - לא. מנהגי מילי?

אמר רבי שמעון בן לקיש, וכן תנא דבי רבי ישמעאל, וכן תנא דבי רבי אליעזר בן יעקב: אמר קרא "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות" - דברים הבאים לידי חימוץ - אדם יוצא בהן ידי חובתו במצה, יצאו אלו שאין באין לידי חימוץ אלא לידי סירחון. מתניתין דלא כרבי יוחנן בן נורי, דאמר: אורז מין דגן הוא, וחייבין על חימוצו כרת. דתניא: רבי יוחנן בן נורי אוסר באורז ודוחן, מפני שקרוב להחמיץ.

אביעיא להו: שקרוב להחמיץ - דקדים ומחמיץ, או דילמא - קרוב להחמיץ הוי, חמץ גמור לא הוי.

תא שמע, דתניא, אמר רבי יוחנן בן נורי: אורז מין דגן הוא, וחייבין על חימוצו כרת, ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח.

וכן היה רבי יוחנן בן נורי אומר: קרמית חייבת בחלה.

מאי קרמית? - אמר אביי: שיצניתא.

- מאי שיצניתא? - אמר רב פפא: שיצניתא דמשתכחא ביני כלניתא.

רש"י פסחים דף לה עמוד א

דברים הבאין לידי חימוץ אדם יוצא בהן - משום מלה, אם עשאן מלה.

אורז ודוחן - אין עושין חמץ, ואם מחמיצין אותן - מסריחין.

אוסר באורז ודוחן - לאכול הימנו תבשיל בפסח... שקרוב לחימוץ - אלמא: בא לידי חימוץ, ולדידיה יוצאין זו משום מלה.

חמץ גמור לא הוי - ונפקא מינה לאין ענוש כרת, ואם אכלו בשוגג - אין מציא קרבן.

קרמית - מפרש לקמיה.

חייבת בחלה - למין דגן הוי, ואף על גב דחלת לחם כתיב בה, וגמר לחם לחם מלחם עוני, צמנחות צפרק ר' ישמעאל (ע, ז) - אורז נמי לחם הוא.

שיצניתא - קלח שקורין ניל"א + קלח הגינה + צלעז, עגול הוא כעין דוחן, ושחור, ליטנא אחרינא שמעתי:

אשדכניל"א + הזון המשכר+, ונמלאת בשיפון.

כלניתא - מ"ק + למח הפרג + צלעז.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיד עמוד ב

דתניא, רבי יוסי אומר: אף על פי שטיבל בחזרת - מצוה להביא לפניו חזרת וחרוסת ושני תבשילין... מאי שני תבשילין? אמר רב הונא: סילקא וארוזא. רבא הוה מיהדר אסילקא וארוזא, הואיל ונפיק מפומיה דרב הונא. אמר רב אשי: שמע מינה דרב הונא: לית דחייש להא דרבי יוחנן בן נורי. דתניא, רבי יוחנן בן נורי אומר: אורז מין דגן הוא, וחייבין על חימוצו כרת, ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח..

רש"י פסחים דף קיד עמוד ב

שמע מינה - מדקאמר רב הונא דמבשילין אורז בפסח ולא חייש לחימוץ, לית דחש לה דר' יוחנן.

אפילו דג וביצה שעליו - שהיו רגילין להטות את הדג צדיאים.

ואחד זכר - לחגיגת ארבעה עשר.

גרמא ובישולא - חתיכת צקר ומן המרק.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מ עמוד ב

רב פפי שרי ליה לבורדיקי דבי ריש גלותא לממחה קדירה בחסיסי. אמר רבא: איכא דשרי כי האי מילתא בדוכתא דשכיחי עבדי? איכא דאמרי: רבא גופא מחי לה קידרא בחסיסי.

רש"י פסחים מ, ב

לבורדקאי - נחומין.

בחסיסי - קמחא לאבשונא.

בדוכתא דשכיחי עבדי - כגון כי ריש גלותא, שהעבדים

מוזלזלין צדכר איסור יותר ויותר.

רב פפי שרא לבי ריש גלותא למימח בחסיסי. פי לעזות צקמחא לאצטונא. אמ' רבא איכא דשרי כי הא מילתא בדוכתא דשכיחי עבדי. פי פרוזין להקל צאוסורי, ושמא יעשו צקמח אחי. רבא גופיה ממחו ליה בחסיסי. פי ופליג דרבי' אומר זוטרא, לאמי לעיל לא לימחי איניש צקדלא צקמחא לאצטונא. והיל' כרצא דהוא צתרא.

רבא גופיה ממחו ליה בחסיסי. פי מעבין התבשיל בקמחא מצה אפוייה. וכן פי הרב אלפסי ז"ל. ורשיי ז"ל שפירש קימחא דאבשונא – אינו נכון דהא אמרי' לעיל דאיכא למיחש דלמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חמועא. מ"מ מדאמר ליה רבא לרב פפא מי איכא מאן דשרי כי האי גונא באתר דשכיח עבדי ש"מ שאין נכון לעשות פנדיש בפסח מקמח מצה אפוייה בביתא דשכיחי עבדי, ולא דוקא עבדי אלא הוא הדין לקטנים דלאו בני דעת – כל שעוסקין הן בצרכי התבשילין והמערכות. הא לאו הכי מותר דלא חיישינן אלא דלמא אתו לערובי בהו קמח שאינה אפוייה. אבל לעלמא לא חיישינן שאם אין אתה אומר כן לא נתיר דבר הדומה לאיסור משום גזיר' הרואים הפושעים.

חזק ? – הי"ן סביב הצרת התוספות

תוספות מסכת פסחים דף מ עמוד ב

רבא מחו ליה קידרא בחסיסי – פי"ה קימחא לאצטונא. וקשה דהא לעיל (דף לט:): אכרינו – וליכא מאן דפליג. ונראה לר"י כדפירש צערוך בחסיסי – קמח של עדשים דאין דרכם לבא לידי חימוץ כל כך.

צל"ח מסכת פסחים דף מ עמוד ב

ונראה דהתוס' לא דחו פירוש רש"י לגמרי, וגם הם מפרשים שהוא קמחא דאבישנא, אלא שאינו קמחא דחמשת המינין אלא קמחא של עדשים ודאבישנא,

וס"ל דקמח כמות שהוא של עדשים מחלף בשאר קמח,

אבל קימחא דאבישנא של עדשים אפי' אם מחלף בחמשת המינין אין חשש כל כך, דאין דרכם לבוא לידי חימוץ כל כך כיון שהם דאבישנא,

וחששא בעלמא הוא דחייש לעיל דלמא לא בשיל שפיר, ולכן עכ"פ לא גזרינן לאסור של עדשים.

ומה שסיימו התוספות שאין דרכם לבוא לידי חימוץ כל כך, כוונתם על קמחא דאבישנא.

תוס' ד"ה רבא מחו ליה וכו', קמח של עדשים דאין דרכם לבוא לידי חימוץ כל כך, עכ"ל.

ודברים תמוהים הם, דהלא אינם באים לחימוץ כלל, ואין לך דבר חוץ מחמשת המינים שיבוא לידי שום חימוץ וכמבואר לעיל דף ל"ה ע"א.

והרא"ש ^(סי' כח) כתב:

קמח של עדשים ולא חיישינן דלמא אתי לאחלוףי בשאר קמח, עכ"ל.

אבל לשון התוס' קשה.

המקור לאיסור אכילתא

מהר"ם חלאווה פסחים לה, א

ספר המכתם פסחים קיד, א

מאי שני תשבשילין סדקא וארוזא. מכאן ראייה שמותר לבשל את האורז, שקורין רי"ש, ואין בו חשש איסור. להוציא מי שאומר, דאורז ודוחן חמץ גמור לא הוי, אבל נוקשה בעיניה הוי. וא"כ היאך היה מותר לעשות ממנו תבשיל.

ריטב"א פסחים לה, א

הני אין אורז ודוחן לא וכו' עד יצאו אלו שאין באין לידי חימוץ. יש שפי' דה"ק שאינם באין לידי חמוץ גמור להתחייב עליה כרת אלא לידי נוקשה ואיכא עלייהו איסור דרבנן מחמץ, אבל מצינו מנהג פשוט בכל ספרד שאוכלין בפסח אורז מבושל וסומכין בזה על דברי הגאונים שאמרו שאינן מחמיצין כלל וכדאמרינן שאין באין אלא לידי סירחון ולא קאמר שהם נוקשה.

הני אין אורז ודוחן לא. פירש"י ז"ל אורז מיל, ודוחן פניץ. וחכמי הצרפתים אמרו מדלא ממעט אלא הני שבאין לידי סירחון. ש"מ דשאר מינין אסורין ובלל נתנו לדבריהם כל שנתפת בבשולו אסור לבשלו בפסח דקצת חמץ יש בו, ולפיכך אסרו תבשיל האורז ותבשיל הזרעוני.

והא ליתא דאורז היינו ארוז שאנו קורין כן. תדע דאמרי' במסכת ראש השנה מי שנלקט ביד יצא אורז שאינו נלקט ביד אלא פרכין פרכין וכן הוא לקיטת האורז שהיום קוצרין שבולת אחת ולמחר אחרת. ואפילו לדבריהם נמי הני תרי מיני לרבנותא נקטינהו דאפי' הני דקרובין למין דגן אינן באין לידי חימוץ כל שכן שאר מינין. הלכך כל שאר מינין מותרים.

פרק חמישי

א אין יאסור משום חמץ בפסח אלא חמשת מיני דגן בלבד. והם שני מיני חטים שהן החמה והכוסמת. ושלושה מיני השעורים שהן השעורה ושכולת שועל והשיפון. אבל הקטניות כגון אורז ודוחן ופולים ועדשים וכיוצא בהן אין בהן משום חמץ אלא אפילו לש קמח אורז וכיוצא בו ברותחין וכסוהו בבגדים עד שנתפח כמו בצק שהחמץ הרי זה מותר באכילה שאין זה המוץ

השגת הראב"ד

י"אין (אסור) [כאן] וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין דגן זה קטוע ולא ככל מודים בו דכפי דאין עושין חמץ נמור ואין הייבוס על חמולו כרת אלא נוקסא מיסת הוי ואסור עכ"ל:

ב חמשת מיני דגן אלו יאם לשן במי פירות בלבד בלא שום מים לעולם *אין באין לידי חמץ אלא אפילו הניחן כל היום עד שנתפח הבצק כותר באכילה*. שאין מי [ב] פירות מחמיצין אלא כסריחין. ומי פירות הן כגון יין וחלב [ג] ודבש ושמן זית ומי תפוחים ומי רמונים וכל כיוצא בהן משאר יינות יושמנים ומשקין. והוא שלא יתערב בהן שום מים בעולם. ואם נתערב בהן מים כל שהוא הרי אלו מחמיצין: ג אין מבשלין חטים במים כגון ריפות ולא קמח

לדרבנן על כל פנים נוקשה הוה אבל אם נימא דקרוב להחמיץ באמת לרבנן דריב"נ מותר לגמרי. ובוה ניחא מה שהקשו כלם למה נ"מ בהך אבעיא הא אנן לא קי"ל כריב"נ ולפמ"ש י"ל דזה הנ"מ דאם נימא דקרוב להחמיץ לרבנן שרי ולריב"נ הוה נוקשה גרידא ואם קדים ומחמיץ לרבנן יכול להיות נוקשה.

קובץ על יד (רבי נחום טריביטש) - חמץ ומצה ה, ב

אבל אי אמרי' דריב"נ קרוב להחמיץ אבל לא הוי חמץ גמור ורבנן דפליגי ע"כ אפילו נוקשה לא הוי.

וכיון דמסיק דריב"נ קדים להחמיץ ס"ל וחייב כרת א"כ לרבנן נוקשה מיהת הוי.

והא דאמרינן פסחים קי"ד דאכלו תבשילא דארוזא היינו ע"י שהיו מהבהבין אותו באור מקודם וטוחנין אותו.

ואף דקיי"ל דאין מבשלין כרמל שמהבהבין אותו באור

כמ"ש רבינו הלכה ה' מ"מ י"ל דז"א אלא גבי כרמל דהוי

חמץ גמור אז חיישינן שמא לא נקלה באור יפה אבל באורז

דקיי"ל כרבנן דלא הוי אלא נוקשה ומדרבנן הוא לא

חיישינן דלמא לא נקלה יפה...

הארכתי קצת בזה כי כבר נהגו איסור בכל תפוצות ישראל

במיני קטניות וגם בא"י נהגו איסור באורז כמבואר בפר"ח

סי' תנ"ג. ולפמ"ש הוא מן הדין כפי הנראה ממשוטן של

דברי התוס' והראב"ד:

שאין מי פירות מחמיצין וכו'... ועי' בחק יעקב סי' תנ"ג שכתב באמת דפשוטן של דברי הראב"ד משמע דקאי על מיני קטניות בהלכה א' א"כ יראה דדעת הראב"ד דאורז ודוחן חמץ נוקשה הוי... וכן נראה מדברי התוס' פסחים דף מ' ע"ב סד"ה רבא וז"ל שם קמח של עדשים דאין דרכם לבוא לידי חימוץ כל כך. ואין הדברים יוצאין מידי פשוטן של דבריהם...

אלא שהרב חק יעקב תמה מגמ' דפסחים דף ל"ה וקי"ד ע"ש.

ולענ"ד להביא ראיה איפכא מסוגיא דפסחים.

דגרסינן שם:

רבי יוחנן בן נורי אוסר באורז מפני שקרוב להחמיץ, איבעיא להו וכו'.

ויש מקשים מאי נ"מ בבעיא זו כיון דלית לחוש להא דריב"נ.

וי"ל דנ"מ לדין בבעיא זו אי אמרינן דכוונת ריב"נ דקדם

להחמיץ - א"כ לא נשוי פלוגתא רחוקה, דרבנן ס"ל דאפילו

נוקשה נמי לא הוי.